

Mají trochu hlad

Bylo by snad možné konstatovat, že vcelku převládá všeobecně přijímaný názor, že se po výrazech označujících (neurčité) množství (*moc, hodně, dost, málo, trochu*, ev. i v jejich stupňované podobě *méně, více* aj.) užívá v češtině jméno, resp. podstatné jméno v genitivu: *Má hodně starostí, Chtěla by víc peněz, Nemáme dost času* apod.

Zásada o užívání postponovaného substantiva v druhém pádu samozřejmě v celé řadě, dalo by se říci ve většině, případů platí. Na druhé straně se ovšem vyskytuje nemálo frekventovaných spojení, v nichž tomu tak není, a to jak v češtině spisovné, tak v běžně mluvené řeči – příslušné substantivum totiž nemá tvar v genitivu, nýbrž v nominativu (po slovese *být*) nebo v akuzativu (po určitých slovesech tranzitivních).

O jaká spojení se jedná?

Bez nároku na úplnost uvádíme následující případy: často jde o spojení vyjadřující určité duševní nebo tělesné stavy a pocity, např.: *Mám trochu hlad/žízeň/strach/vzteky/trému/obavy; Mají z toho dost hrůzu/srandu/vítr* apod.

Další z oblastí výskytu takových spojení je zachycení stavu počasí, atmosférických jevů (*Je tam dost vítr. Hlásili dost náledí* aj.) a především pak vyjádření nejrůznějších okolností děje (*Mám dneska dost fojfr, Má dost smůlu/štěstí, Má v tom dost zmatek/chaos, Mají o té problematice dost přehled, Má dost odvahy/potíže/problémy* atd.). V neposlední řadě jde rovněž o tvrzení hodnotící (*Je to dost pakárna/vodvaz/nářez/ostuda/náhoda/trapas*), a to i pokud jde o osoby: *je to dost/rapl/pručas/náfuka/dříč/nemehlo/klid'as...*

Jakým způsobem ono neužití genitivu ve výše uvedených případech vysvětlit? Nabízí se několik různých přesvědčivých variant řešení s různě omezenou platností dosahu.

Předně by se v některých z uvedených případů mohlo jednat o slovně-druhovou transpozici, a to dvojího druhu:

1. Vyjádření typu *Mají trochu hlad*. by bylo možné transformovat na vyjádření synonymní – *Jsou trochu hladoví*; v případě adjektiv, jak známo, se v takových spojeních genitivu neužívá.

2. Totéž spojení by bylo možné verbalizovat, a tím by mohl být význam množství vyjádřený příslušným výrazem v jistém smyslu utlumen – po výrazu množství by totiž nenásledovalo jméno, nýbrž sloveso: *Mají trochu hlad = Trochu hladoví*.

Takové vysvětlení se nám ale nezdá příliš uspokojivé, a nadto zahrnuje pouze některé z výše uvedených případů.

Jako podstatně výstižnější vysvětlení s obecnější platností se nám jeví následující postup: přistupovat k podobným spojení jako eliptickým, srov. např. *Mám dost hlad = Mám dost velký hlad, Je to dost nesmysl – Je to dost velký nesmysl* apod.

I po tomto ozřejmení se však dále setkáváme s případy, jež se mu vymykají; v určitých případech jsme svědky dvojího možného užití jména po výrazu množství (tedy jména v nominativu nebo v genitivu), a to i s jistým významovým odlišením. Podívejme se na následující příklady:

Máme už dost hlad ‘dotyční konstatují, že jsou poměrně vyhládlí’ x *Máme už dost hladu!* ‘takového spojení může být užito kupř. na protestní demonstraci zbídačeného obyvatelstva, kdy se poukazuje na nutnost skoncovat s danou skutečností’.

Je tam trochu led. ‘dává se na vědomí, že je venku/na vozovce apod. umrzlo’ x *Je tam trochu ledu* ‘sděluje se, že je např. v určitém nápoji pár kostek ledu’.

Domníváme se, že by bylo vhodné dosavadní jednoznačné a poněkud zjednodušující pravidlo o užití genitivu po výrazech množství přehodnotit (zejména pro potřeby jinojazyčných mluvčích) a upravit takovým způsobem, aby adekvátně vystihovalo současnou jazykovou praxi.